

legale presse bliver svækket. Samtidig med, at dette giver et indtryk af større lødighed, end tilfældet virkelig var, så har det til gengæld medført, at standpunkterne til de store begivenheder træder tydeligere frem.

Udvalget er alsidigt både i henseende til politisk og geografisk spredning. Der gives ikke kommentarer til artiklerne, og selv om det må indrømmes, at udvalget øjensynlig er foretaget med det for øje, at den konkrete baggrund skulle fremgå af artiklerne, vil der dog sikkert være adskillige læsere, som savner forklarende noter.

Antologien er et værdifuldt bidrag til belysning af stemninger og standpunkter under krigen. Risikoen er, at den kommer til at blive taget for mere, end der er dækning for. Det står således fremdeles uafklaret, hvor udbredt den illegale presse var; millionoplagene behøver ikke at være udtryk for nogen stor spredning. Dernæst pålagde man sig en art frivillig censur, således at afvigende og modstridende synspunkter kun i ringe grad kom til udtryk. Der er i meget høj grad brug for en videnskabelig undersøgelse af den illegale presses historie.

Vagn Dybdahl

Tage Fischer Holst: Gør hvad du ikke tør. Den hemmelige radiokontakt med England 1943-45. (Gyldendal, 1965). 102 s.

Forfatteren forestod fra 1943 på Sjælland den hemmelige radioforbindelse med England. Bogen er hans erindringer fra perioden, samlede omkring en række episoder. Selve kontakten og karakteren af den bringes der ikke nyt om; men de spredte meddelelser giver dog et helhedsbillede af vilkårene for dette arbejde og for de tekniske muligheder.

Vagn Dybdahl

Slægtsbog for familien Finsen. (Samlet og udgivet af Erling Finsen, Strandvejen 249 A, Charlottenlund). 198 s., 4 tvl.

Hvad der er mange slægtshistorikers drøm: at nå virkelig langt tilbage i tiden, går kun i opfyldelse for de færreste – her i Danmark. Is!ændingene er for adskillige slægters vedkommende takket være sagaernes slægtsregistre bedre stillet, og det er morsomt at se en slægtsbog som den nyudkomne for familien Finsen begynde ca. 850. Slægten tæller i øvrigt Snorre blandt sine medlemmer og 700 år senere lægen Niels R. Finsen. Familien har tidligere udgivet oversigter, som den nye naturligvis bygger på, samtidig med at den rummer en ajourføring til 1964. Indskudte tavler og et udmærket register letter benyttelsen.

Finn H. Lauridsen

Otto Andersen: Tidsbilleder fra boghandelens verden. (P. Haase & Søn, 1965). 191 s.

I en årrække har forlagsboghandler Otto Andersen – fortrinsvis i sin branches blade – beskæftiget sig med dansk boghandels historie. Artiklerne er sikkert af mange blevet læst med glæde og interesse, hvad enten de behandlede gamle forhold eller de første årtier af indeværende århundrede, hvor forfatterens eget erindringsstof kunne fortælle med og give skildringen farve og fornøjelighed. Otto Andersen, der er født 1894, begyndte i 1909 hos Erslev & Hasselbalch og har siden arbejdet bl. a. hos Steen Hasselbalchs Forlag, hos Gyldendal og hos Reitzel, indtil han i 1938 blev forlagsleder hos Haase & Søn.

At bladartikler ofte bliver glemte eller i al fald altid er vanskelige at

finde frem til, er en kendt sag, og det er derfor glædeligt, at Otto Andersen har samlet sine fra den sidste halve snes år og på eget forlag udsendt dem i bogform. Bogens indledningskapitel, der også er dens længste, går dog i sit emne uden for Danmark. Det er en levnedsskildring af den berømte fransk/nederlandske bogbinder, bogtrykker og boghandler Christophe Plantin, der virkede i 1500-tallet, og hvis renæssancegård i Antwerpen nu som Plantin-Moretus-Museet vidner om hans og hans slægts virksomhed. På udmærket måde har Otto Andersen fra de værker, der er hans kilder, fået den tidshistoriske baggrund med – den religiøse spænding og den spanske terror, som Plantin dog, bortset fra et par uheld, balancerede sig fri af. Hvor hans virkelige sympati har været, kan synes vanskelig at afgøre; han har haft en tendens til at tale som dem, han var sammen med eller havde brug for.

Bortset fra denne afstikker til Belgien og et kapitel om det svenske Bonnier-dynasti, der ganske vist begyndte i København, er det imidlertid danske forhold, Otto Andersen beskæftiger sig med. I »Nogle træk af forlagsboghandelens historie i Danmark indtil tyverne« giver han den almindelige udvikling på langs fra Gotfred af Ghemen til Ejnar Munksgaard; »Prænumerationens velgerninger og vildfarelser« behandler til gengæld en speciel side af selve bogsalget med anvendelse af en sjælden samling prænumerationens indbydelser fra 18. og 19. århundrede, der findes på Det kongelige Bibliotek. »Boghandlerne på Børsen« fører læseren ind i det ejendommelige miljø, der prægede den gamle bygning til 1850'erne, med detailhandel fra åbne boder og med den særlige »børslugt«, en blanding stammede fra klipfisk og tjære, støv og »for-

gemte sager«. To af branchens personligheder C. A. Reitzel og J. L. Lybecker får hver sit kapitel (»Guldalderens forlægger« og »Lybecker og hans tid«). Knap så betydningsfulde for udviklingen, men absolut morsomme at stifte bekendtskab med er de herrer Riemenschneider og Salomon, der i de første år af 1880'erne fik en så »ufortjent fiasko«, som Peder Nansen skrev, med deres væsentligste forlagsartikel: falske hundredkronesedler (»Falskmøntner-forlaget«). Fra den nyere tid giver Otto Andersen gode stemningsbilleder fra et par forretninger: Gad i 1890'erne (»Bogladen i Vimmelskaftet«) og Erslev og Hasselbalch i 1909 (»En moderne boghandel i 1909«, erindringer, der ikke tidligere har været trykt). »Boghandelen i latinerkvarteret« gennemgår kort de enkelte virksomheder, der gennem tiderne har været knyttet til dette centrum for bogsalget. Hvor meget der egentlig sælges, er der eksempler på i »Skønlitterære bogsuccesser i Danmark siden 1837«, der desværre kun konstaterende behandler det interessante emne. Tallene er dog i sig selv forbløffende: Bergsøes »Fra Piazza del Popolo« er trykt i 133.000 eksemplarer, Andersen Nexø's »Pelle Erobreren« i 123.000, Johs. V. Jensens »Kongens Fald« 90.400 og Martin A. Hansens »Løgneren« 103.000 – anseelige tal for såkaldt god litteratur. Den lette kan mønstre dem noget større, om end for hele forfatterskaber: Hollænderen Hans Martin 527.000 for 14 titler og Morten Korch 2.200.000 for 58 titler. Alle rekorder slås dog af Fanny Hill, der på et par uger i foråret 1965 kom i 210.000 eksemplarer. Sin læseværdige bog slutter Otto Andersen med et lille indtagende billede af Rasmus Naver, der blev tyvernes digteres gode ven og sælger, hyldet og takket i digt og prosa (»Et ejendom-

meligt kapitel i latinerkvarterets boghandlerhistorie«).

Selv om emnerne er mangfoldige, har den måde, artiklerne er blevet til og publiceret på, medført en del gentagelser, som måske burde have været luget ud her. De føles, når bogen læses i et stræk, men kan ikke forklejne indtrykket af en forfatter, der livet igennem har været virkelig interesseret i og dyrket det fag, hvoraf han har haft sit udkomme.

Finn H. Lauridsen

Jan Steenberg: Vor Frelsers Kirke. 2 bind. (Danmarks Kirker. Udgivet af National-Museet, 1960-1965).

Jævnside med udgivelsen af skildringen af Sct. Olai kirke i Helsingør er gennemgangen af hovedstadens kirker fortsat med et dobbelthæfte om Vor Frelsers kirke på Christianshavn med dr. Jan Steenberg som hovedforfatter. Det er præget af de samme gode egenskaber, der udmærker de andre dele af det store værk med en fast disposition, udførligt noteapparat og klare billeder. Særlig er der grund til at gøre opmærksom på, at skildringen ikke alene omfatter Lambert van Havens kirke, der fremtræder som et arkitektonisk vidnesbyrd om den nøje forening af kirke og stat under den ældre enevælde med de talrige skulpturelle detaljer, der hentyder til kongen og hans ophøjede magt, men bogen indeholder også på sine 171 sider en beretning om den ældste kirke i den nye by, hvorfra der endnu er bevaret nogle minder i form af alterkaliken fra 1640 med oblatæske (nu i Gammelkloster), en vinkande (i Københavns Bymuseum) og prædikestolen, der sammen med et par svære alterstager af messing fra 1640 er havnet i Kærby kirke ved Mariager fjord. Da Vor Frelsers kirke bl. a. i sin nu-

værende prædikestol fra 1773 også ejer et stykke inventar fra klassicismen, er således alle stilarter fra senrenaissancen til Louis XVI-tiden smukt repræsenteret.

Helge Søgaard

Palle Lauring: Ude og inde i København 1850-1920. (Gyldendal, 1965). 183 s.

Det bærende i bogen er et stort antal fotografier. Palle Lauring har sat sig for at belyse hverdagen i København i perioden gennem billeder. Der indledes med en kort redegørelse for fotografiets teknik, hvorefter der gives hovedtræk til karakteristik af tiden. Resten af teksten er kortere kommentarer til de omkring 150 billeder, hvoraf hovedparten næppe tidligere har været offentliggjort. Billedudvalget er særdeles fortræffeligt. Der er øjensynlig ikke tilstræbt nogen systematisk dækning af byens liv, men derimod snarere at give indtrykket af en slentren rundt i gaderne. Kommentarerne er gennemgående træffende og med gode konkrete oplysninger; men mærkeligt nok synes stilfærdigheden undertiden at svigte, så teksterne ikke bliver letlæselige. Bemærkninger af kritisk art vendt mod nutiden bryder af og til det gode indtryk.

Vagn Dybdahl

Andreas Øster: Barn i Herrnhuternes Christiansfeld. (Historisk Samfund for Sønderjylland, 1965). 167 s.

I serien af småbøger har Historisk Samfund for Sønderjylland udsendt en lille erindringsbog af pastor Andreas Øster om barndomsårene i Christiansfeld. Forfatteren voksede op i årene umiddelbart før århundredskiftet på en tid, da brødremenighedens betydning og styrke allerede var kendeligt